

ARBEJDS- KONFLIKTER I SVERIGE OG ITALIEN I EFTER- KRIGSTIDEN

Af Flemming Mikkelsen

Med udgangspunkt i to nye strejkeundersøgelser diskuteres generelle træk og forskelle i Sverige og Italien. Forudsætningerne for 1970ernes fornyede strejkeaktivitet skal findes i landenes historiske udvikling, der også betinger de politiske og faglige bevægelers position. Det viser sig, at økonomiske, institutionelle, organisatoriske og politiske teorier spiller en forskellig rolle i de to lande. Afslutningsvis antydes det, at strejkeforskningen har en betydelig relevans for de ny-kapitalistiske lande.

Som en udløber af det kortvarige men kraftige opsving i strejkeaktiviteten, der ramte en lang række industrialiserede lande fra 1960'erne og varede til et stykke ind i 1970'erne, kastede historikere, sociologer og økonomer sig over studiet af dette pludselige og uventede udtryk for frustration, protest og klassekamp. Teorier og argumenter, der understregede psykologiske, økonomiske, organisatoriske eller politiske faktorer, blev forfægtet med stor iver og dygtighed. Fronterne blev til tider trukket skarpt op. Politiske holdninger florerede, og alligevel kan der næppe herske tvivl om, at forskningen i arbejdsconflikter har bidraget til en større forståelse af vigtige kollektive sociale processer. Fra midten af 1980'erne faldt interessen blandt især vestlige samfundsforskere for at beskæftige sig med arbejdsconflikter. Antallet af afhandlinger faldt til et mere 'naturligt' leje, og det blev muligt at se med mere nøgterne øjne på strejkeforskningens resultater, og hvilken rolle arbejdskampene spillede for deltagerne og for samfundet.

Begge de her omtalte bøger – se bagest – tager eksplicit afsæt i den tidligere strejkeforskning og de grundlæggende teoriretninger inden for konfliktforskningen i et forsøg på at forklare strejkeudviklingen i Sverige og Italien efter 2. verdenskrig. Desuden er de begge optaget af at se på konsekvenserne af den øgede strejkeaktivitet efter 1960 og ikke mindst de større strejkebølger. Metodisk søger de begge at forene kvantitative statistiske analyser med kvalitative kildestudier.

Strejker og deres økonomiske følger i Sverige

Christer Thörnqvist ser på strejkernes "baggrund, förlopp och följder". I bogens første del redegøres der kompetent for den svenske strejkestatistik. Ved at drage sammenligninger mellem Metalarbejderforbundets konfliktregister og den offentlige statistik konstateres det, at strejkerne i 1950'erne og 1960'erne var underrepræsenteret i den officielle statistik. Det-

te til trods anfægter CT ikke forekomsten af et kraftigt strejkeopsving i 1970'erne. Men før CT tager fat på at analysere årsagerne til dette opsving, og mere generelt det svenske strejke-mønster i efterkrigstiden, præsenteres vi for en lang række teorier, forklaringsforsøg og centrale variable (determinanter), som den internationale forskning har lagt vægt på, nemlig arbejdsløshed, inflationstakt, reallønsudvikling, forskellen mellem den forventede og den faktiske reallønsudvikling, regeringens politiske observans, organisationsgrad, politisk radikalitet og eftervirkningerne af omfattende konflikter. Efter at have prøvet de forskellige variable i en regressionsanalyse, viste alene inflationstakten (+ = positiv sammenhæng), reallønsniveauet de foregående fem år (-), foruden år med særligt omfattende arbejdskonflikter (+) (som f.eks. LKAB-strejken 1970 og storstrejken 1980) sig at have en signifikant indvirkning på strejkeudviklingen blandt metalarbejdere i perioden 1950-90. Dette tolker CT derhen, at direkte prisstigninger og forudgående faldende reallønsudvikling er de vigtigste faktorer til forklaring af strejkefluktuationerne eller med lidt andre ord, arbejderne strejker når utilfredsheden bliver for stor uden at kalkulere nærmere over mulighederne for succes. Denne forklaring sætter CT i forbindelse med overgangen fra højkonjunktur til lavkonjunktur, ikke mindst oliekrisernes dæmpende effekt på økonomien.

Dette forsøg på at knytte an til teorier om relativ deprivation, der understreger forskellen mellem den forventede og den faktiske udvikling, har dog ikke fået megen støtte i den internationale forskning (forkastes ligeledes overbevisende af Roberto Franzosi, jvf. nedenfor), og CTs resultater blev da også kraftigt imødegået af den økonomiske historiker Christer Lundh under dennes fakultets opposition ved disputatsforsvaret (trykt i lidt ændret udgave i *Arbetarhistoria* 75-76, 1995, pp. 42-49). Ved at eliminere en konstateret trendeffekt kommer Chr. Lundh frem til, at der kan konstateres en negativ korrelation mellem arbejdsløshed og strejkeaktivitet (udtrykt som årlige procentuelle forandringer i strejkehyp-

pighed), og en positiv korrelation mellem strejker, industriproduktion og årlige forandringer i antallet af ubesatte jobs i virksomhederne (såkaldte "vakanser"): "Det har snarere", konstaterer Chr. Lundh, "varit optimism och förväntningar under högkonjunkturerna än ett ackumulerat missnöje som följd av sjunkande reallöner under lågkonjunkturerna som legat bakom efterkrigstidens strejktoppar" (Lundh, pp. 46-47). Der forekommer imidlertid at være yderligere problemer eller ihvertfald tvivlsspørgsmål ved kun at benytte antal strejker som udtryk for kollektive sociale processer. Konflikternes størrelse (antal deltagere) og varighed medtages overhovedet ikke i analysen på trods af, at de hver for sig bidrager med nye oplysninger vedrørende organisering og solidaritet.

I bogens anden del behandles strejke-mønster, fremsatte krav (udløsende årsag), faglig tilknytning og geografisk spredning. Den typiske strejke var kortvarig og havde få deltagere, halvdelen gennemførtes med 1-50 deltagere. Ser man på strejkernes månedsvise spredning (perioden 1975-89), bliver det tydeligt, at afsluttede centrale overenskomster mellem LO og SAF (Sveriges Arbejdsgiver Forening) efterfulgtes af større eller mindre strejkebølger. Og det ikke uden grund, for efter en central overenskomst fulgte forhandlinger på først forbundsniveau og derefter lokalt niveau. Højere løn hørte til det hyppigst fremførte krav (ca. 80% af samtlige fremsatte krav) under forhandlingerne.

Denne overordnede redegørelse for strejkeudviklingen i Sverige supplerer CT derefter med en detaljeret analyse af strejkehyppigheden blandt en lang række faggrupper (udtrykt ved deres organisatoriske tilknytning). Efter at have konstateret at hyppige forhandlingsrunder og ændringer i akkordsatser kan forklare fremstillingerserhvervenes relativt høje strejkeniveau sammenholdt med serviceerhvervenes, går CT skridtet videre og foretager en egentlig statistisk analyse af forskellen i strejkehyppighed blandt de konfliktramte LO-forbund. Han når herefter frem til at "objektiv radikalitet" (udtrykt som holdningen til en række politiske

sager), men i særdeleshed kombinationen af en stærk og tidlig udbygget arbejdspladsorganisering har haft stor betydning for et højt konfliktniveau. Relativt set var konflikthypigheden inden for den offentlige sektor forholdsvis lav, men stigende i løbet af 1970erne og 1980erne. Desværre nøjes CT med en ren beskrivelse af nogle af de større konflikter inden for den offentlige sektor, hvorved han frasier sig muligheden for at komme nærmere ind på dette markante brud med tidligere tiders mobiliseringsmønster, og hvilken markant indflydelse det fik for forhandlingsstrukturen på arbejdsmarkedet.

Indtil videre har bogens opbygning og argumentationsform fulgt gængse linier inden for strejkeforskningen. I bogens tredje og sidste del betræder CT imidlertid nye veje. Ikke sådan at forstå at man ikke tidligere har beskæftiget sig med hvilke konsekvenser arbejdsnedlæggelser fik for samfundet, men sjældent er det sket med en sådan konsekvens. Hvad CT sætter sig for er helt præcist at undersøge strejkernes (dvs. antal tabte arbejdsdage som følge af strejke og lockout) indflydelse på reallønsudviklingen, industriens omkostningsudvikling, prisudviklingen (inflationen) samt industriens ordretilgang. De udførte regressionsanalyser viser på den ene side, at effekten af de "legale" konflikter på de nævnte faktorer var fraværende, på den anden side viser resultaterne, at de "vilde" strejker har haft en positiv indflydelse på reallønsudviklingen for arbejdere men en negativ indvirkning på industriens omkostningsudvikling og den almene prisudvikling. Disse resultater underkastes herefter en endnu strengere statistisk test - også kaldet Grangers metode - der slår fast, at legale konflikter har virket hæmmende ind på industriens ordretilgang, samt at vilde strejker har haft en positiv indflydelse på industriarbejdernes realløn. Hvad det førstnævnte resultat angår, kan det ene og alene tilskrives de negative konsekvenser for erhvervslivet af storkonflikten i 1980 hvor 4.471.000 arbejdsdage gik tabt, deraf hele 92% som følge af arbejdsgivernes iværksatte lockout. Hvad forholdet mellem vilde strejker

og realløn angår, viser det sig imidlertid ikke at være så entydigt som først antydet. For hverken den første eller anden statistiske test udelukker den omvendte kausalitet, dvs. at reallønnen kan have påvirket strejkeaktiviteten. Og inddrager man en række internationale resultater, er der meget som taler for, at det netop har været tilfældet: strejker og (real)løn har gensidigt påvirket hinanden i noget, der ligner en konflikt-løn spiral og derved skabt ansatser til en decideret konfliktbølge.

Efter i en række mindre kapitler at have undersøgt hvorledes vilde strejker behandles i Arbejdsdomstolen (i realiteten kun 40 strejker i perioden 1974-79), stiller CT til slut det centrale spørgsmål, om 1970ernes strejkebølge har udgjort en trussel mod "den svenske model", som formedes i løbet af 1940erne (men hvis forudsætninger dog kan føres længere tilbage). Kerneelementerne i den svenske model består i at man flytter kampen om godernes fordeling fra markedet til den politiske sektor med deraf følgende fravalg af strejkevåbnet, samt gennemfører en centralisering af forhandlingerne på arbejdsmarkedet fulgt op af en udbredt solidarisk lønpolitik. Forekomsten af vilde strejker kan derfor ses som en utilfredshed med et stærkt centraliseret aftalesystem, men det er ligeledes symptomatisk at arbejdsgivernes stræben efter lokale lønaftaler og individuelle kontrakter, falder godt i tråd med ændringerne i strejke-mønstret. De faglige klubber har set igennem fingre med de vilde strejker, mens arbejdsgiverne har undladt at indberette strejkende arbejdere til Arbejdsdomstolen. Der har fra alle parter i konflikten været et utalt ønske om, at strejkerne ikke måtte afstedkomme nye og varige skader på forholdet mellem arbejdsgivere og arbejdere, men skulle opfattes som en naturlig del af et nyt decentralt og lokalt produktions- og forhandlingssystem.

Disse resultater er fremkommet på baggrund af en grundig og til tider avanceret analyse, som både har betjent sig af økonometri (matematisk-statistiske modeller) og samfundsvidenskabelige teorier hentet især fra 'industrial relation' skolen. Hvad jeg imidlertid savner i den forbindelse er både en mere

historisk funderet analyse, som tillige inddrager egentlige sociologiske og politologiske aspekter. Dette får man så til gengæld i den italiensk-amerikanske sociolog Roberto Franzosis stort anlagte bog om strejker i efterkrigstidens Italien.

Strejker og klassekamp i Italien

Roberto Franzosi foretager en aldeles sofistikeret økonometrisk analyse af strejkeudviklingen 1950-78; men som han selv siger, "der er historie bag tidsserierne", eller med den franske historiker Michelle Perrots ord, "der er mennesker bag tallene" (p. XVIII). I sine bestræbelser på at indfri både den strukturelle analyse og samtidig få aktørernes motiver og handlinger trukket frem, kombinerer RF en lang række statistiske serier med historiske og etnografiske kilder foruden surveys af forskellig observans. Derved rykker han tættere ind på livet af de arbejdere, arbejdsgivere, statslige med- og modspillere, som er de egentlige rolleindehavere i det drama, der i løbet af 1960erne og 1970erne vendte op og ned på meget i det italienske samfund.

Det er denne mangfoldighed og forsøget på at kombinere teori med historie, der gør bogen læseværdig for både kvantitativt orienterede samfundsforskere og for historikere, der vil forankre strejkeanalysen i en bredere samfundsmæssig kontekst. Bogen har som målsætning at ville teste de grundlæggende teorier inden for strejkeforskningen: Den klassiske økonomiske teori, der hælder til antagelsen om at de korte konjunktursvingninger (business cycles) øver en kraftig indflydelse på arbejdernes og arbejdsgivernes muligheder for at føre deres krav igennem. Ressource-mobiliserings teorien, der især fokuserer på organiseringen som udtryk for solidaritet og kapacitet for mobilisering; institutionelle teorier, der plæderer for, at institutionaliseringen og centraliseringen af de kollektive forhandlinger har introduceret en cyklisk komponent i strejkeforløbet. Endelig den politiske-magt model, der antager, at en øget politisk magtposition vil få arbejderne til at afstå fra at benytte strej-

kevåbnet til fordel for en omfordeling af samfundsressourcer via den politiske sektor. Dette gøres i en række kapitler, som hver for sig tager over, hvor det foregående slap; eller med lidt andre ord hver teori bidrager til forklaring af strejkebevægelserne men efterlader ligeledes store lakuner, som andre teorier forsøger at udfylde. Efter denne tour de force i teori, hypotesetestning og historie koncentrerer RF sig om den ekceptionelle mobilisering, som

Generalstrejke i Rom 1968 med krav om forbedrede sociale forhold (AP).

Italien blev vidne til i 1969 også omtalt som det "hede efterår", *autunno caldo*. Reaktionerne på denne konfliktbølge fra statens side og blandt arbejdsgiverne er bogens sidste tema, før RF søger at samle trådene i et afsluttende kapitel "billedet i puslespillet".

Roberto Franzosi lægger ud med at bekræfte den økonomiske teoris antagelse om, at når arbejdsløsheden stiger, falder strejkeaktiviteten. Denne overensstemmelse mellem teori og

virkelighed holder dog kun et stykke ad vejen, for dels undervurderer modellen ganske strejkeaktiviteten i perioden 1968-74, og hvis samme økonomiske model benyttes til at forudsige antallet af strejkedeltagere eller tabte arbejdsdage, kommer den fuldstændig til kort. Men før vi vender os mod ressource-mobiliseringsteorien, skal det kort understreges, at den økonomiske konjunkturteori overbevisende har kuld kastet ethvert udsagn om, at arbejdere

strejker, når deres levevilkår alvorligt forringes. Dermed forkastes teorier om "economic hardship" eller "relative deprivation", der understreger en henholdsvis objektiv og subjektiv forarmelsestese.

Kombineret med arbejdsløshed (-) og årlige procentvise ændringer i reallønnen (+ for strejker, men - for strejkende) viser efterfølgende beregninger, at antallet af fagforeningsmedlemmer (medlemstal for CGIL + CISL) varierer positivt med antallet af strejkedeltagere, dvs. at "de italienske strejkers tidsmønster synes at have været afhængig af såvel forholdene på arbejdsmarkedet som tilstedeværelsen af tilstrækkelige organisatoriske ressourcer" (p. 108). Også på langt sigt er denne sammenhæng tydelig: antallet af strejkende og antallet af fagforeningsmedlemmer var faldende fra 1950 til ca. 1957/60, hvorefter det begyndte at stige gradvist for efter 1968/69 at tage et drastisk opsving indtil 1976/78. Herefter flader det ud, og falder ganske betragteligt fra 1980. Denne klare årsagssammenhæng på både kort og lang sigt, som forudsagt af organisationstesen, bliver imidlertid til et problem, eftersom kausaliteten synes at pege begge veje: fra organisering til strejker og fra strejker til organisering.

Flere organisatoriske ressourcer har været med til at øge strejkeaktiviteten, men det fremgår også af nationale og lokale undersøgelser, at stigende eller faldende medlemstal kan ses som et resultat af strejkeaktiviteten. RF peger endvidere på, at fagforeningernes medlemsprofil ændrede sig som følge af efterkrigstidens to store konfliktudbrud. Efter den mindre protestbølge 1959-63, men især efter 1969, afløste en ny gruppe af overvejende semifaglærte samlebandsarbejdere uden forudgående professionel eller politisk erfaring, hastigt den tidligere generation af faglærte, politisk bevidste arbejdere, hvoraf mange havde mistet deres job under 1950ernes repressive klima. Strejkebølgerne blev også fulgt op af en mere decentral fagforeningsstruktur i en grad, der fik fabriksrådet (factory council) til at fremstå som den mest betydningsfulde repræsentant på virksomhedsniveau.

Organiseringen var mest udbredt i Nordita-

lien og dele af Mellemitalien, inden for metalindustrien og den kemiske industri, og i store og mellemstore virksomheder. Alligevel ser vi, at langt størsteparten af strejkerne var ganske små og kun et fåtal meget omfattende. Noget af dette paradoks skyldes den strid og konkurrence, der herskede blandt de forskellige fagforbund CISL, CGIL og UIL, der ofte modarbejdede hinanden og kun meget sjældent var til sinds at organisere en samlet aktion. At visse arbejdskonflikter alligevel blev ganske omfangsrige og fremstod som politiske 'demonstrationsstrejker' (kortvarige med mange deltagere), hænger på sin vis sammen med forbundenes svage position og klassekarakter: For at styrke deres position over for arbejdsgiverne og staten måtte de faglige organisationer alliere sig med deres respektive støtteparti, mens deres manglende finansielle ressourcer bevirkede, at strejkerne blev kortvarige. Dette forklarer imidlertid ikke, hvorfor det italienske arbejdsmarked prægedes af treårige strejkecykler, for dels registrerede myndighederne ikke politiske strejker, og der er heller ingen tegn på, at de økonomiske konjunkturer prægedes af treårige fluktuationer. Så for at løse op for denne gåde, fremhæver RF de kollektive arbejdsmarkedsforhandlinger. Og i overensstemmelse med hvad Christer Thörnqvist nåede frem til, kan RF pege på en treårig forhandlingscyklus med mange strejkedeltagere, efterfulgt af virksomhedsorienterede decentrale forhandlinger, der gav ophav til mange mindre arbejdsnedlæggelser.

Inden for rammerne af strejket teori - men også dækkende for anden samfundsteori - står det nu tilbage at undersøge, om politiske processer og magtressourcer ligeledes kan kaste lys over strejkeudviklingen i Italien og fagforbundenes rolle. Specificering af en 'velfærds' variabel (statslige velfærdsyndelser i % af BNP) som udtryk for viljen til en omfordeling af økonomiske ressourcer viser sig at have en dæmpende indflydelse på antallet af strejker, men influerer hverken på antal deltagere eller tabte arbejdsdage. En formodning om at politisk ustabilitet og krise gør regeringer sårbare over for krav fra den organiserede arbejder-

klasse, som hævdede af Shorter & Tilly i *Strikes in France, 1830-1968* (Cambridge 1974), viser sig ikke at holde. Den umiddelbart simple men slående forklaring er, at når regeringer er i krise, er der ingen til at lytte til de strejkende og de protesterendes klager og krav, eller som det fremgår af en nyhedsbulletin i *Il Corriere della Sera*, 2. juli 1964, "CGIL har besluttet at afblæse den planlagte demonstration, fordi regeringen faldt, og en anti regeringstrejke vil derfor ikke have nogen mening" (p. 252).

Et væsentligt tema inden for politisk teori er spørgsmålet om magt og undertrykkelse. Også tiden efter afslutningen af 2. verdenskrig inklusive 1950erne var præget af en barsk undertrykkelse af italienske arbejdere og især af kommunisterne. Udover direkte politiindgreb, skabte staten de politiske og juridiske betingelser for et gennemkontrolleret arbejdsmarked, mens den direkte undertrykkelse blev udført af arbejdsgiverne på fabriksgulvet oftest i form af bøder, forflyttelse og afskedigelse; nyttige magtmidler i tider med høj arbejdsløshed. RF refererer til en omfattende systematisk registrering af fagligt og politisk aktive arbejdere. Ved at benytte forskellige mål for afskedigelse, sætter RF sig for at undersøge effekten af fyringer på strejkeniveauet; og selv om antallet af afskedigelser prøves i en regressionsanalyse tilsammen med arbejdsløshed, bekræfter analysen antagelsen om at fyringer, dvs. undertrykkelse, øger omkostningerne ved mobilisering og dermed reducerer sandsynligheden for kollektive aktioner. 1950ernes lave konfliktniveau kan derfor til en vis grad forklares med henvisning til statslig politik og forfølgelse samt en restriktiv arbejdsgiverpolitik. Det stigende konfliktniveau i 1960erne og især i 1970erne, kan omvendt tilskrives arbejderklassens voksende styrke. Først på arbejdsmarkedet, som et resultat af den positive konjunkturudvikling og stigende organisationsdækning, siden inden for den politiske sektor med voksende tilslutning til Kommunistpartiet (PCI), og etablering af politiske koalitioner kulminerende med det historiske kompromis, *compromesso storico*, i 1978.

Det afgørende vendepunkt for den italien-

ske arbejderklasse indtraf i 1969 med det hede efterår. En konfliktbølge, som egentlig varede fra 1968 til 1972, omfattede væsentlige dele af den italienske arbejderklasse, og som i statistisk forstand udgjorde en virkelig afvigelse (outlier). RF har betydelige vanskeligheder med at forklare årsagerne bag dette konfliktudbrud og vier i stedet, og helt berettiget, megen plads til kortlægningen af selve konfliktbølgen og de konsekvenser, den fik for det italienske samfund. Konflikten startede blandt de ældre faglærte arbejdere, med erfaringer fra tidligere kampe, for hurtigt at blive afløst af yngre ufaglærte samlebandsarbejdere heraf mange indvandrere fra Syditalien.

Mange forskellige aktionsformer blev taget i anvendelse i takt med, at konflikten radikaliseredes (jvf. i den forbindelse Sidney Tarrow, *Democracy and Disorder. Protest and Politics in Italy, 1965-1975*, Oxford 1989, kap. 7). Strejkevåbnet fornyedes ligeledes. En af de mest effektive strategier bestod i at lade arbejdsnedlæggelsen gå på omgang fra produktionsafdeling til produktionsafdeling, en yderst krævende procedure. De fleste krav drejede sig om højere løn, men i takt med radikaliseringen udvidedes kravene til at omfatte arbejdets organisering og fagbevægelsens position. Der blev også lagt større vægt på lighedsideal herunder lighed i lønfastsættelsen; en forkastelse af det kapitalistiske systems hierarkiske jobklassificering foruden arbejdsgivernes ret til at lede og fordele arbejdet. Skærpelsen af modsætningerne på arbejdsmarkedet var bl.a. et resultat af samarbejdet mellem især de yngre arbejdere og dele af studenterbevægelsen, og det faktum at væsentlige dele af strejkebølgen var i hænderne på uformelle organisationer. Disse aktionsnetværk rettede lige så ofte deres vrede mod de etablerede faglige organisationer og bidrog således både til en ændring i aktionsrepertoiret og til en ændring i organisationsstrukturen på arbejdsmarkedet. De anarkiske forhold som kendetegnede protestbølgens højdepunkt i 1969 blev, som også Tarrow er inde på, i stigende grad tæmmet og underlagt de etablerede faglige organisationer (godt hjulpet af den statslige lovgivning).

Alt i alt styrkede strejkebevægelsen arbejderne og især fagbevægelsens forhandlingsposition, og set fra arbejdsgivernes synsvinkel bragte konfliktbølgen højere lønomkostninger, faldende profit, begrænsede ledelsesretten og øgede antallet af daglige konflikter – kort sagt konfliktbølgen nedbrød virksomhedernes autoritetsstruktur. Hvorledes staten og arbejdsgiverne reagerede på denne mobilisering nedefra og arbejderne forstærkede magtposition, er det sidste større tema, som RF tager op til diskussion. Det har allerede været omtalt, hvorledes staten via lovgivningen og i samarbejde med fagbevægelsen formåede at kanalisere de militante protester ind under mere ordnede institutionelle rammer. Det foregik både ved hjælp af piskan, dvs. indsættelse af massive politistyrker mod strejkende arbejdere og demonstrerende studenter, efterfulgt af domsfældelse og fængselsstraffe. Guleroden bestod i, at arbejderne og fagbevægelsen garanteredes legitime rettigheder, som de ikke tidligere havde nydt.

Surveys udført i første halvdel af 1970erne bekræfter til fulde, at arbejdsgiverne var rystede, og at deres tro på staten som naturlig alliancepartner ikke længere var til stede, "deres overlevelse som klasse stod på spil" (p. 314). Mange arbejdsgivere var stemt for en voldsommere statslig indgriben eller paternalistiske svar på udfordringen, atter andre søgte tilflugt hos legale eller endog illegale højregrupper. De nye arbejdsmarkedsrelationer gjorde det vanskeligere for arbejdsgiverne at benytte afskedigelse som en modstrategi, i stedet gjorde arbejdsgiverne i udstrakt grad brug af jobrotation som et middel til at nedbryde de homogene arbejdsgrupper, grundlaget for solidaritet og aktivisme. Jobrotation og intern mobilitet blev kædet sammen med massive investeringer i ny teknologi ("maskiner strejker ikke"); men der var selvfølgelig grænser for maskinernes erstatning af menneskelig arbejdskraft, og i stedet satsede man på at decentralisere produktionen ("små virksomheder strejker ikke"). Udlicitering af dele af produktionen til mindre firmaer men ikke mindst oprettelsen af små virksomheder viste sig i så henseende at rumme store fordele: fraværet af

fagforeninger og virksomhedsinterne forhandlinger, lavere lønninger, større fleksibilitet, fraværet af sociale bidrag og lavere skatter, og ikke mindst en lavere sandsynlighed for strejker. Eller for at citere den italienske økonom Contini der, i følge RF, siger at "det synes at være en indiskutabel kendsgerning, at en af de faktorer, der i Italien er af afgørende betydning for virksomhedens størrelse, er arbejderne mulighed for at kontrollere organiseringen af arbejdsprocessen" (p. 334). Langsomt men sikkert undermineredes arbejderne styrkeposition; og skønt ikke alt kan tilskrives arbejdsgivernes contra mobilisering og omlægning af produktionen, er det en kendsgerning, at strejkeaktiviteten efter 1982 faldt til 1950er niveau alt imens tilslutningen til fagbevægelsen ligeledes faldt ganske betragteligt.

Roberto Franzosi har skrevet en stor og omfattende bog. Han tager sit udgangspunkt i strejke teorierne og viser, ved hjælp af diverse statistiske metoder suppleret med et væld af historiske kilder, at både økonomisk konjunkturteori, organisationsteori, forhandlingscykler og politisk magtteori bidrager til at forklare strejkeudviklingen i efterkrigstidens Italien. Vi får således ikke alene en stringent årsagsanalyse, men også en mangefacetteret redegørelse for arbejderklassen og fagbevægelsens skiftende position i det italienske samfund. Det er historisk sociologi, når den er bedst. I det afsluttende kapitel søger RF at samle de mange delresultater, men før dette berøres nærmere, vil jeg søge at sammenligne strejkeudviklingen i Italien med den tilsvarende udvikling i Sverige.

Strejker i Sverige og Italien: Ligheder, forskelligheder og ansatser til en syntese

Vi kan for det første konstatere, at kortsigtede økonomiske konjunkturbevægelser (især lønninger, prisbevægelser og arbejdsløshed) har haft afgørende indflydelse på de årlige svingninger i strejkeaktiviteten, og dernæst at vi i begge lande - deres institutionelle forskellighed til trods - kan konstatere, at de centrale over-

enskomstforhandlinger efterfølges af decentrale forhandlinger og et stort antal mindre konflikter. Det er også værd at bemærke, at uformelle organisationer/netværk spillede en central rolle i mobiliseringsprocessen under konfliktopsvinget. Endelig har de begge vist, at strejker virker hæmmende på produktionen, og, som i tilfældet med Italien, endog kan have afgørende indflydelse på produktionsstrukturen. Dermed er vi allerede inde på forskellighederne som grundlæggende relaterer sig til magtforholdene, organisatorisk såvel som politisk.

I Sverige havde arbejderne i årene ca. 1902-1935 udkæmpet nogle af de mest omfattende konflikter set i et europæisk perspektiv, samtidig med at de øgede deres organisatoriske og politiske ressourcer. De italienske arbejdere opnåede aldrig samme position. Deres politiske og organisatoriske fremstød 1918-21 blev stoppet i 1922 af en koalition bestående af kapitalister, godsejere, middelstore bønder og fascister. Sidstnævnte smadrede arbejderne organisatoriske apparat og dominerede indtil slutningen af 2. verdenskrig helt den faglige og politiske scene. Efter verdenskrigen satte de Kristelige Demokrater og magtfulde kapitalister sig eftertrykkeligt på det statslige magt-apparat støttet af den amerikanske regering med kommunisterne i oppositionens rolle. I Sverige konsoliderede arbejderbevægelsen sin stilling og tillod kun arbejdere og arbejdsgivere at agere inden for ret så snævre rammer. Alene reaktioner på ændringer i markedsforholdene, dvs. konjunkturerne, kunne forventes at påvirke arbejderne opportunitetsstruktur, dvs. omkostningerne ved at iværksætte kollektive aktioner. I Italien derimod undergik de organisatoriske, institutionelle og politiske forhold store forandringer med deraf følgende ændringer i arbejderne magtposition. At samtlige strejke modeller bidrager til den nyere italienske strejkehistorie, men kun lidt til den svenske, kan derfor ikke undre.

I både Sverige og Italien (og over det meste af den industrialiserede verden) blev arbejderne og arbejderbevægelsen vidne til et tilbageslag i takt med at konfliktbølgen ebbede ud (jvf. Bernt Schiller, *Samarbete eller konflikt*,

Stockholm 1988, Del III). Arbejdsgiverne kom i offensiven, og de liberalistiske principper vandt igen frem over en bred front - "indtil den næste bølge", som Franzosi formulerer det (p. 368). Bag denne korte formulering ligger en antagelse om, at konfliktbølgen i 1960erne og 1970erne kan anskues og måske endog forklares som en integreret del af de "lange bølger" også omtalt som Kondratieff cykler. Den russiske økonom Kondratieff konstaterede, at de industrikapitalistiske økonomier svinger i cykliske bølger af ca. 50 års varighed. Opsvinget var præget af omfattende strukturelle ændringer i økonomien, der øgede arbejderne magtposition og utilfredshed og dermed konfliktniveauet. Disse "større proletariske oprør" (jvf. Ernesto Screpanti, "Long Cycles and Recurring Proletarian Insurgencies", *Review*, VII, 2 1984) dæmpede kapitalisternes lyst til at investere med deraf følgende nedgang i produktionen. Der kan stilles spørgsmål ved de cykliske bevægelseres regelmæssighed; men det faktum at 1960ernes og 1970ernes strejke- og konfliktbølge var et verdensomspændende fænomen, samt at arbejdskonflikterne både kan ses som en konsekvens af og som en årsag til fundamentale ændringer i den kapitalistiske økonomi gør, at teorien fremstår som det hidtil bedste bud på en samlende forklaring. Dermed er vi også inde på denne anmelderartikels sidste tema, nemlig i hvilke retninger strejkeforskningen i fremtiden bevæger sig.

Netop fordi strejkeforskningen tager afsæt i teorier om kollektive sociale processer og ikke mindst fordelingen af goderne i samfundet, vil historikere, sociologer og økonomer til stadighed føle sig kaldet til at beskæftige sig med dette fænomen omend i mindre grad end tidligere - indtil den næste strejkebølge indfinder sig, kunne man tilføje. Både historikere og sociologer har været optaget af organisationernes, og det vil overvejende sige fagbevægelsens, rolle. Men som både Thörnqvist og Franzosi er inde på, så er det ofte de uformelle netværk, der udgør kernen i den solidaritetsskabende proces. Det vil derfor være til stor gavn for strejkeforskningen, hvis den vil anskue både arbejdskonflikter og fagbevægelse-

serne som sociale bevægelser og i den forbindelse inddrage teorier og metoder, som især sociologerne de sidste 10 til 15 år har været med til at udvikle. I forlængelse af denne problemstilling har interessen været stigende for de diskrete og ofte skjulte måder, hvorpå de ansatte til enhver tid har forstået at påvirke deres arbejdsforhold (jvf. P. Edwards, D. Collinson & G. Della Rocca, "Workplace Resistance in Western Europe", *European Journal of Industrial Relations*, vol. 1 no 3, 1995).

Sammenlignende undersøgelser er en nødvendighed, men nye ansatser til at udvide perspektivet til at omfatte "hele verden" har også vist sig ganske lovende. Hvad jeg tænker på er en forskningsgruppe *The World Labor Research Working Group* (WLG) ved Fernand Braudel Centret, New York, der har konstrueret en database over arbejdskonflikter i det meste af verden i perioden fra 1870 til i dag baseret på *Times* (London) og *New York Times* (jvf. følgende temanummer "Labor Unrest in the World-Economy, 1870-1990", *Review*, vol. XVIII, no 1, 1995, udgivet af Braudel Centret). Heri kan man følge udviklingen i og spredningen af arbejdskonflikter fra land til land og fra kontinent til kontinent. Gruppen har således kunnet vise, at antallet af arbejdskonflikter i de centrale industrialiserede lande ("the core countries" som det hedder i world-system terminologi) har været støt faldende (kun afbrudt af et mindre opsving i 1970'erne) siden slutningen af 1940'erne, alt imens strejkeaktiviteten har været stagnerende i periferien og stigende i semiperiferien. Så ikke alene har mange tredje verdens lande (og efter "murens fald" de tidligere socialistiske lande) overtaget et velkendt aktionsrepertoire, men vi ser også en stigende interesse for studiet af arbejdskonflikter i områder, der præges mere og mere af kapitalistiske markedsprincipper (jvf. eksempelvis Salvador Sandoval, *Social Change and Labor Unrest in Brazil Since 1945*, Westview Press 1993). Studiet af arbejdskonflikter bliver derfor et centralt omdrejningspunkt til forståelse af kapitalismens udbredelse (på godt og ondt) og vor egen placering i et globalt økonomisk og politisk system.

Litteratur

Christer Thörnqvist, *Arbetarna lämnar fabriken. Strejkrörelser i Sverige under efterkrigstiden, deras bakgrund, förlopp och följd* - Avhandlingar från Historiska institutionen i Göteborg 9 - Graphic Systems AB, Göteborg 1994, 348 s., ISBN 91-88614-03-4

Roberto Franzosi, *The Puzzle of Strikes. Class and State Strategies in Postwar Italy* - Cambridge Studies in Comparative Politics - Cambridge University Press, Cambridge 1995, XXV + 502 s., £ 40.00, US\$ 54.95, ISBN 0-521-45287-2

Abstract

Mikkelsen, Flemming: Industrial Action in Sweden and Italy in the Post-War Period
Arbejderhistorie 2/1997 pp. 21 - 30.

Two important books by the Swedish historian Christer Thörnqvist and the Italian-American sociologist Roberto Franzosi analyse the causes and the consequences of industrial conflict in Sweden and Italy in the post-war period. With inspiration from history, sociology, and economics, and using sophisticated time-series analysis, they undertake to test the validity of labour-market theory (the business cycle argument), institutional theories (the role of collective agreements), resource-mobilization theory (the importance of organizational resources), and the political power model. Interesting differences between the two countries emerge and it becomes apparent how the strike wave of the 1970s had a different impact on economic and social structures. In Sweden unofficial strikes had a minor positive effect on workers' real wages, whereas the cycle of struggle in Italy, 1968-72, and especially the 'hot autumn' in 1969, autunno caldo, resulted in major changes in the power of labour, and in the organization of production. Both publications stand out as excellent examples of historical sociology.

Flemming Mikkelsen, Seniorforsker ved Center for Registerforskning (Danmarks Grundforskningsfond), Sejrøgade 11, 2100 Ø, tel. 39 17 38 56 – og ekstern lektor i historisk og politisk sociologi ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet, Linnegade 22, 1361 K.